

Anmeldelser

Jes Aarre

En kraftpræstation af dimensioner

Anker Gemzøe: *Metamorfoser i Mellemtiden. Studier i Svend Åge Madsens forfatterskab 1962-1986*, Kbh./Aalborg 1997 (Medusa).

Svend Åge Madsen er navnet på manden bag et af de største og – sandsynligvis – mest kendte og veldokumenterede nutidige forfatterskaber i Danmark, som vel at mærke er eksperimenterende og populært på samme tid, dybt respekteret af såvel forfatterkollegaer som af et bredt læsepublikum. Stort set enhver litteraturstuderende har arbejdet med hans tekster, og stort set alle aviser skriver om ham, når han gør sig bemærket, f.eks. ved nyudgivelser, prisoverrækkelser eller – som her – ved et disputatsforsvar. Men lige så kendte og udbredte Svend Åge Madsens værker efterhånden er blevet, lige så pudsigt er det, at der ikke officielt er udgivet ret meget tekstanalytisk eller videnskabeligt arbejde om hans forfatterskab – ud over en del obligatoriske forfatterskabs-præsentationer i litteraturhistorier eller forfatterbibliografiske værker. Ellers begrænser det sig til artikler om enkelte af hans romaner, og endda ofte kun som illustration i forbindelse med en bredere tematisk behandling (f.eks. af postmodernisme eller computerteknologi). Det rent videnskabelige arbejde om Svend Åge Madsens forfatterskab er altså til at

overse, og dette er måske netop tilfældet, fordi forfatterskabet er så omfattende, både i omfang og kompleksitet. Det kræver mod at gå i klinch med Svend Åge Madsen; først og fremmest kræver det et teoretisk og stofligt overblik af ganske betragtelige dimensioner, dernæst et kolossalt analysearbejde samt en god portion stædighed.

Men blandt disse stædige og ihærdige Madsen-forskere befinder Anker Gemzøe sig, og har gjort det i en god halv snes år (ifølge ham selv fra 1986). For det tager tid at skabe orden i Svend Åge Madsens utal af virkemidler, hans stilskift, genrepasticher, sammenhænge mellem værkerne, tematikker, udviklingsretninger samt de evindelige selvtematiseringer og relativiseringer – kort sagt: alt det polyfone og kaotiske, som udgør Svend Åge Madsens forfatterskab. Men nu foreligger resultatet af Anker Gemzøes anstrengelser. Og det i form af en 564 sider lang afhandling – lidt af en moppedreng; tyk og tung, og oven i købet med en sats så lille og kompakt, at der bestemte heller ikke er gjort noget for at skåne læseren for tilsvarende anstrengelser.

Og så er det ikke engang hele Svend Åge Madsens forfatterskab, Anker Gemzøe behandler, men kun delen fra novelledebuten i 1962 til og med udgivelsen af *Lad tiden gå* i 1986 – og stort set uden Svend Åge Madsens sideløbende dramaproduktion.

Lad det være sagt med det samme. Det er fantastisk flot stykke arbejde Anker Gemzøe har bedrevet. Klogt, viden- de og veloplagt. Herom skal der slet ikke herske nogen tvivl. Faktisk må man sige, at med denne disputats er der blevet sat godt og grundigt punktum for forskningen i denne del af Svend Åge

Madsens forfatterskab et langt stykke frem i tiden.

Dette punktum sættes desuden fordi netop denne første del af Svend Åge Madsens forfatterskab tidligere er belyst, såvel i de nævnte forfatterpræsentationer som i de tilgængelige afhandlinger (f.eks. af Renny Edal & Ole Nielsen, Ole Sylvest, Niels Dalsgaard, Niels Barfoed, Søren Baggesen). Anker Gemzø manøvrerer med andre ord i kendt farvand; at disputatsen så alligevel hæver sig op og gør sig til et 'summa' – en betegnelse hentet fra Anker Gemzøes eget vokabularium – over Madsen-forskningen, skyldes udelukkende den grundighed, hvormed han går til stoffet, det møjsommeligt erhvervede overblik samt nogle få, særdeles velvalgte teoretiske bestemmelser. Men noget afgørende nybrud er der desværre ikke på færde – det er en forfattermonografi, og den lægger sig pænt op ad den eksisterende forskning på området.

Det ville til gengæld være alt for reduktionistisk og uretfærdigt at affærdige afhandlingen med, at Anker Gemzø stort set ikke kommer nye boller på suppen. Dertil er afhandlingen alt for kompleks og perspektivrig. På den anden side er det umuligt at redegøre for alle afhandlingens vinkler, tematikker, analyseresultater, teoretiske overvejelser osv. Dertil er afhandlingen for løst struktureret og Anker Gemzø for upræcis med, hvad hans erkendelsesinteresse er. Om formålet siger han selv:

»Det er ikke denne afhandlings formål at udvikle en homogen, pædagogisk overskuelig tekstanalytisk patentterminologi (...), men at belyse nuancerne i et stort, kompliceret forfatterskab så præcist som muligt« (s. 50). Det lykkes

til overmål at belyse nuancerne, med præcisionen er det så som så.

Afhandlingen indledes med et kapitel, hvori den teoretiske bane kridtes op. Og til dette har Anker Gemzø en værktøjskasse bestående af en lille håndfuld velvalgte begreber: intertekstualitet og metamorfose, skabertrope og spiltrope, samt en gennemgående reference til Michail Bachtin og dennes begrebsunivers, herunder hans kommunikations- og genre-teori, som Anker Gemzø har arbejdet med i mange år og tydeligvis er ganske fortrolig med.

Herefter er den delt op i fire analytiske hovedkapitler, kronologisk fremadskridende og med en inddeling af forfatterskabet i faser, stort set identiske med den øvrige Madsen-forsknings – lige med den undtagelse, at *Tugt og utugt i mellemtiden* ses som et markant skred i forfatterskabet, hvorfor den har fået et helt kapitel for sig selv på ikke mindre end 172 sider. Der er således ingen tvivl om, at hovedvægten i Anker Gemzøes arbejde – hans største engagement og begejstring – ligger på denne roman. Den er »en af dette århundredes væsentlige romaner i verdenslitterær målestok« (s. 494).

Udgangspunktet tages i intertekstualitetsbegrebet. Anker Gemzø ser litteraturens historiske udvikling ved hjælp af forskellige komparative litteraturteorier, fra Georg Brandes, F. Brunetièrere over russisk formalisme til T. S. Eliot, Harald Bloom og vores egen Johan Fjord Jensen. I denne forbindelse indfører han metamorfosen som udviklingsdynamisk begreb, idet den skal forstås som en irreversibel forandring gennem brud, dvs. forandring ved krise, opgør og genfødsel, modsat evolutionens

forandring ved vækst. Pointen med dette er – populært sagt – at litteraturen udvikler sig historisk i form af brud og opgør med tidligere litteratur, altså intertekstuel i form af metamorfoser i forhold til forgængerne: »Intertekstualiteten er (...) præget af destruktion, forkastelse, brud, negation, *negativitet*«, siger Anker Gemzøe (s. 35). Sit mest radikale udtryk får denne udviklingslogik eller -dynamik hos Julia Kristeva, 'le nouveau roman' og Tel Quel-gruppen i 1960'erne, idet disse ifølge Anker Gemzøe tenderer til at se litteraturen som én stor afpersonaliseret, auto-mobil intertekstuel maskine, uden et aktivt handlende (dvs. kreativt) forfattersubjekt som formidler. Konklusionen er, at »Intertekstualitetsbegrebet er et nøglebegreb i et avantgardistisk simultanopgør med intet mindre end *subjektet, repræsentationen, fortællingen og værkbegrebet*« (s.36).

Det er denne sidste opfattelse Anker Gemzøe går i rette med, hvilket er interessant over for lige netop Svend Åge Madsen, som jo selv udspringer af denne negative avantgardistiske 'skole' og som han på dette tidspunkt – sammen med Niels Egebak, Per Højholt mv. – var en slags advokat for i Danmark.

Metodisk i forhold til behandling af intertekstualitetsbegrebet gør Anker Gemzøe følgende genistreg af polemisk udfald:

»Det litteraturteoretiske emne *intertekstualitet* vil jeg selv behandle *intertekstuel*, dvs. (kritik)historisk og dialogisk, ved at postulere en teoretisk tradition og en række brud og fornyelser inden for den. (...) Men har jeg ret i, at den litteraturteoretiske harmoni er større, end det ofte antages, så anskueliggør det samtidig en kritisk pointe: den historieløse, paradoksale mangel på bevidst-

hed om *egne* intertekstuelle forudsætninger, der præger adskillige intertekstualitetsforskere!« (s. 22).

Det sidste er selvfølgelig møntet på Kristeva, Bloom og hele den nykritiske og dekonstruktivistiske gren af litteraturforskningen. Ved på denne måde at historicere intertekstualitetsdiskussionen kommer Anker Gemzøe frem til en konkluderende karakteristik af periodens litterære debat – uden at skulle tage afstand fra den! Han kan dermed stadig trække på intertekstualitetsteoriernes indsigter (og ideologi!) og samtidig forholde sig distanceret analytisk til dens avantgardistiske praksis. Det er i det hele taget Anker Gemzøes store fortjeneste, at han ved at hæve sig op over intertekstualitetsdebatten, faktisk også afmytologiserer den. Og dermed afmytologiserer han også de i kølvandet følgende litterære problembørn, f.eks. dekonstruktionen og postmodernismen – og dét vel at mærke uden at forholde sig konkret til de ofte meget heftige debatter, disse størrelser er omgærdet med. Jeg vælger at tolke det som et forsøg på at komme videre med alle de gode indsigter i behold, som disse retninger også har givet.

Og så følger et langt afsnit om Michail Bachtin, hvor vi bl.a. præsenteres for hans dialogtænkning, kommunikationsforståelse og genre-teori – med tilhørende skemaer og overblik over de forskellige typer af dialogiske forhold og vigtigste genreskabende elementer: ytringstyper (f.eks. talegenren), graden og arten af distance mellem forfatter og fremstillede personer, samt forholdet til tid og rum (f.eks. plottet, det fortalte forløb). Disse parametre spiller en væsentlig rolle for Anker Gemzøe i de intertekstuelle

bestemmelser undervejs i tekstanalyserne – specielt også Bachtins kronotopbegreb, som er en central kategori i forhold til teksternes gestaltning af plottet, ikke mindst i forbindelse med analysen af Svend Åge Madsens valg af Århus som handlingens skueplads i sine romaner: Århus-kronotopen.

Jeg er – indrømmet – ikke særlig kyn- dig, når det gælder det Bachtinske teori- kompleks, men i denne sammenhæng og i sin helhed betragtet virker han som et særdeles sympatisk valgslægtskab. Ja set med nutidens øjne, fristes man næ- sten til at betegne ham som en ‘littera- turkritikkens socialdemokrat’, hvis teo- rier er pragmatiske og uden skarpe kan- ter: hverken formalist eller dekonstrukt- ivist. Han har tilmed udtalt sig om stort set alt vedrørende filosofi og litteratur med pointering af det udogmatiske, mellemmenneskelige, sociale og dialo- giske, og desuden er hans forfatterskab så tilpas bredt og rummeligt at det fun- gerer fint som fuldt dækkende referen- cebaggrund. Faktisk fremdrager Anker Gemzøe nye, ikke kendte sider ved Bachtin, og han forsøger tilmed at ‘red- de’ Bachtin fra vulgære fejlslæsninger, som eksempelvis at tillægge ham at vil- le opløse fortællingen og plottet til for- del for polyfone strukturer. Desværre virker gennemgangen af Bachtins teore- tiske bestemmelser og de derfra opstil- lede skemaer løsevne og ikke særligt anvendelige i dette indledningskapitel, men kommer først til deres ret ved kon- kret anvendelse undervejs i analyserne – hvilket jo også er i fin overensstemmel- se med Bachtins dialogiske princip. Og her trækker Anker Gemzøe også løben- de og flittigt på dem; eksempelvis i for- bindelse med redegørelsen for Svend Åge Madsens brug af genrekonceptio-

ner og -lån i *Tugt og utugt i mellemtiden* gør han god brug af Bachtins bestem- melser vedrørende den sociale eventyr- roman og den menippæiske satire. Med Anker Gemzøes egne ord: »Denne af- handling er *ikke om, men med Bachtin.*« (s. 39).

Metamorfosebegrebet er således ikke a- lene centralt for forståelsen af den litte- rære udviklingsdynamik, men også cen- tralt for Anker Gemzøes tilgang til Svend Åge Madsens forfatterskab, hvil- ket fornemmes helt ud i afhandlingens titel: *Metamorfoser i Mellemtiden*. Be- grebet ses på tre planer hos Svend Åge Madsen: 1) som et udviklingsprincip i forfatterskabet selv, 2) som et formge- nererende princip, f.eks. den forskellige eksperimenterende brug af genreparodi- er og 3) som et tema gennem hele for- fatterskabet.

Selve forandringen tematiseres sær- deles hyppigt hos Svend Åge Madsen, og Anker Gemzøe bestemmer denne ved hjælp af stilfigurerne skabertrope og spiltrope. Spiltropen er karakteristisk for forandring i feltet mellem system og til- fældighed, hvilket hos Svend Åge Mad- sen eksempelvis kommer til udtryk når principielt frie værdirelativistiske, rol- lespillende individer udfolder sig i et univers, der fungerer efter bestemte reg- ler og forudfattede systemer (f.eks. sam- fundets love og genreskabeloner) – ikke uden parallelitet med Wittgensteins sprogspilsteori. Skabertropen forekom- mer hos Svend Åge Madsen, dels tekst- internt når f.eks. personer skaber nye i- dentiteter eller afslører sig som skabere af (meta-)fiktioner, dels teksteksternt når der faktisk sidder en forfatter og skriver teksten, som samtidig også er et historisk subjekt, intertekstuel påvirket

af såvel sin samtid som af fortidens litteratur.

Denne intertekstuelle indlejring er særdeles interessant hos Svend Åge Madsen, fordi hans romaner altid er spækket med referencer til egne og andres litterære værker. Med den begrebslige bestemmelse disse stilfigurer leverer, bliver det således muligt for Anker Gemzøe at afklare, på hvilken måde Svend Åge Madsens forfatterskab forholder sig forandrende til den litterære genretadition, og i hvilken grad det er indlejret i den samfundsmæssige historie, f.eks. ved den moralsk-etiske kulturdebat, der også foregår i romanerne.

Det første af de fire analysekapitler gælder Svend Åge Madsens udgivelser i perioden fra novelledebuten i 1962 til romanen *Tilføjelser* fra 1967. Næste kapitel gælder perioden fra 1968 med *Liget og lysten* til 1970 med *Maskeballet*. Herefter følger kapitlet om *Tugt og utugt i mellemtiden* og sidste analysekapitel behandler 80'erromanerne fra *Se dagens lys* og *Den største gåde* til *Af sporet er du kommet* og *Lad tiden gå* fra 1986.

Som en indledning til hvert enkelt analysekapitel profileres samtidens politiske debatter og filosofiske strømninger. Dette som en form for perspektivering af den samfundsmæssige intertekstualitet, Svend Åge Madsen kunne tænkes at have befundet sig i, og som Anker Gemzøe på ganske overbevisende måde også påviser, at han gjorde. På dette område gør Anker Gemzøe det smarte, at han inddrager tidens debat ved hjælp af artikler fra de samme tidskrifter, som Svend Åge Madsen selv bidrog med indlæg til, f.eks. via *Vindrosen* hvori hans tidlige noveller blev trykt

(‘Vindrose-tricket’, som Thomas Bredsdorff under doktorforsvaret kaldte det) eller MAK, hvor hans vigtigste poetik blev offentliggjort i 1969 (»Was ist ein Bild«). På lignende måde inddrages tidstypiske debatter som referencebaggrund, f.eks. Ortega y Gasset’s samfundsdiagnose og betydningen af Einsteins relativitetsteori i begyndelsen af 60’erne, den øgede mediebevidsthed sidst i 60’erne, politiseringen og kriminalitetsdebatten fra 70’erne og computer- og genteknologi debatten fra 80’erne.

I disse indledende afsnit forsøges også en løbende karakteristik af udviklingen i Svend Åge Madsens poetik, typisk ud fra de samtidige litterære værker, han formodes at være inspireret af, eller ud fra de – relativt få – tekster, han selv har skrevet om emnet. Andre kilder er interviews fra aviser og litterære tidsskrifter, samt Anker Gemzøes egen korrespondance med Svend Åge Madsen.

Analysekapitlerne afsluttes hver især af en bestemmende opsummering. Denne er dog mest markant for de første to fasers vedkommende, og især står analysen af *Tilføjelser* meget stærkt. Den betragtes som 1. fases summa’, og der skæres skarpsindigt til benet, hvad angår en sproglig og filosofisk redegørelse for romanens metarefleksive, udsigelsesmæssige og ideologiske forhold.

For de to sidste fasers kapitler kniber det med samme stringens. Og det gælder især for kapitlet om *Tugt og utugt i mellemtiden*. Kapitlet er, ligesom romanen, meget omfangsrigt, og Anker Gemzøe kommer i løbet af de 172 sider omkring et væld af temaer, mindst 14 ifølge ham selv, hvoraf de fleste behandles ved hjælp af nogle særdeles interessante og perspektivrige vinkler på stof-

fet. Alligevel taber man som læser ofte tråden undervejs gennem analyserne – og Anker Gemzøe gør desværre ikke noget for at retlede én igen; tværtimod gås der rask videre til beslægtede og overlappende tematikker. Noget præcist overblik får man hverken over romanen eller over tematikkerne. Til gengæld har Anker Gemzøe det med at fortabe sig i detaljer, og på næsten bogholderagtig måde bevæger han sig ud i alle hjørner; alt nævnt intet glemt, således at analysen visse steder mere fremstår som et katalog over navnesymbolik, genretyper og intertekstuelle referencer, end som et redskab til at skabe klarhed og overblik. Nogle få velvalgte eksempler ville kunne sige mere end disse ophobninger. Alt i alt ville en fokusering af de gode og interessante analyseresultater undervejs have forøget afhandlingens praktiske anvendelighed betydeligt.

Den væsentligste pointe i analysen af *Tugt og utugt i mellemtiden* (og de senere romaner også) er vel, kort fortalt, at Svend Åge Madsen i langt højere grad end tidligere vender sig ud mod virkeligheden – med større grad af 'realisme', som Anker Gemzøe kalder det. Pointen i denne forbindelse er, at Svend Åge Madsen bevidst træder ud af sin hidtidige isolation som forfatter og vender sig mod en større læserkreds – med en publikumsrettet skrivestil. Desuden satses der nu på mellem menneskelige relationer (jeg-du-forhold), idet kærlighed, had, hævn og lidelse til forskel fra tidligere behandles som eksistentialer med bindende konsekvenser for individerne som del af et samfund, ligesom individerne nu kan forandre sig ved at forholde sig strategisk til disse størrelser. Hvor det i *Tugt og utugt i mellemtiden* er retsdiskussionen som er ledete-

ma, og den sociale eventyrroman som er hovedskabelon, er det for de næste romaner (*Se dagens lys* og *Den største gåde*) computertemaet og maskin-metaforen med elementer af science fiction, der er gennemgående. I de to sidste (*Af sporet er du kommet* og *Lad tiden gå*) er tematikken galskab vs. normalitet og manipulation med natur, hvor mennesket som følelses- og kønsvæsen bliver centralt. Alle romanerne i denne fase karakteriseres som bestående af en sammenhængende plotstærk fortælling (s. 478) og med stor læserorienteret.

Generelt set ligger bogens styrke helt klart i de konkrete romananalyser, og især af de romaner som ikke tidligere har været så grundigt analyseret. Der hvirvles mange interessante temaer op, og der slås ned på alle planer: udsigelsesforhold, tematikker, navnesymbolik, genretilhørsforhold, intertekstuelle referencer (hvadenten de er direkte eller formodede). Hertil kommer en løbende inddragelse af relevant teori; eksempelvis får vi en redegørelse for Wittgensteins sprogspilsteori og den attituderelativistiske indflydelse på forfatterskabet i forbindelse med *Liget og lysten*, ligesom vi bliver gjort opmærksom på Svend Åge Madsens inspiration fra Schopenhauer i forbindelse med lidelsestematikken i bl.a. *Tugt og utugt i mellemtiden*. Det påvises også, hvordan K. E. Løgstrups filosofi spiller en stor rolle for had og hævn-temaet heri, bl.a. ud fra hans begreb om de suveræne livsytringer og om den temporale interdependens, ifølge hvilken individets nutidige handlinger har konsekvenser, der rækker ind i fremtiden på det samfundsmæssige, fælles plan.

På den anden side er analyserne også temmelig selektive, idet der faktisk

mangler ordentlige begrundelser for, hvorfor de enkelte romaner er udvalgt. Jeg kan fint gå med til, at overgangsromanerne *Dage med Diam eller livet om natten* og *Jakkels Vandring* ikke behandles, fordi deres tematikker angiveligt behandles andetsteds i forfatterskabet. Men jeg synes egentlig det er lidt ærgerligt, at Anker Gemzøe har valgt slet ikke at arbejde med *Sæt verden er til*, 2. fases 'summa', når han f.eks. bruger krudt på den – i forhold til *Sæt verden er til* – meget enkle og i sammenhængen uinteressante *Tredje gang så tar vi ham ...*

Anker Gemzøe er tydeligvis en fremragende tekstanalytiker med godt blik for detaljer og produktive associative koblinger. Derfor undrer det mig, at vi ikke får en nøjere analyse af den madsenske satire, som Anker Gemzøe gang på gang påpeger eksistensen af. Den er der – det er Madsens varemærke! – men den bliver ikke fulgt helt ned på det sprogligt semantiske niveau, hvor bl.a. også stilfigurer og metaforer befinder sig, og hvor den deraf følgende labilisering af betydningerne foregår: Hvordan er det Svend Åge Madsens satire fungerer på det sproglige niveau, og hvordan bygger han konkret sine genreparodier op?

Ligeledes savner jeg også en mere sprogorienteret (eller skriftteoretisk) analyse af de tidlige romaner. Hvad er det, der sker uden for sproget, når teksten pludselig hører op midt i en sætning eller syntaksen opløses? Og hvad siger det om sprogets repræsentation og forholdet til virkeligheden? Anker Gemzøe har sådan set redegjort overordnet for det i de teoretiske afsnit om Derrida, de Man, Egebak og Højholt, men det

demonstreres ikke på de konkrete tekster.

Hermed også være sagt, at jeg savner en bedre sondring mellem de forskellige planer i tekstlæsningen: mellem det sproglige niveau, diskursen (f.eks. det sagte), udsigelsesniveauet (f.eks. stilen), samt det hermeneutiske niveau (diegesen, betydningstilskrivningen).

Anker Gemzøe formår alligevel på sin egen måde at illustrere, at der sker ændringer (metamorfoser) fra roman til roman, således at man som læser fornemmer, at der er tale om et forfatterskab under stadig forandring – og ofte foregribende og indoptagende tidstypiske strømninger. Forandringernes karakter bliver fint registreret og beskrevet, også i de tilfælde, hvor der er tale om ganske små forskydninger i behandlingen af enkelttemaer (som f.eks. *Hadets Bånd* i forhold til *Tugt og utugt i mellemtiden*). Men ligesom der ikke er præcise begrundelser for valget af de enkelte romaner, er der tilsyneladende heller ikke nogen særlig konsekvens bag udvælgelsen af de parametre, som Anker Gemzøe vælger at bruge som ændringsmærker mellem de forskellige romananalyser. De virker tilfældigt udvalgte, alt efter hvilke problemstillinger de enkelte analyser hvirvler op undervejs – altså nærmest ud fra en impressionistisk læsestrategi, eklekticistisk. Jeg havde gerne set en mere stringent forfølgelse af mere klart definerede parametre, hvad enten de så er teoretisk, stilistisk, genre-mæssigt eller tematisk bestemte: Hvordan forholder Svend Åge Madsen sig til de forskellige stilistiske virkemidler (troper), hvordan indgår genreerne, hvordan er identitetsopfattelsen, hvordan er forholdet til virkeligheden, det virkelig-

hedsmimetiske, det metafiktionelle, sproget, osv?

Alt sammen noget Anker Gemzøe kommer ind på (selvfølgelig!), men jeg havde gerne set at han havde holdt alle boldene i luften – hvergang. Og klarere fremstillet. Så man kunne få et tydeligt indtryk af, hvilke dimensioner der havde forrang frem for andre på forskellige tidspunkter i forfatterskabets udvikling. I så fald ville den meget væsentlige pointe hos Anker Gemzøe, at det snare-re drejer sig om at se på dimensioner og deres relative dominans frem for faser i forfatterskabet, have været langt klarere og tidligere udfoldet. Desværre temmelig sent i afhandlingen – på næstsids-te side – knytter Anker Gemzøe summarisk de enkelte dimensioner til alle Svend Åge Madsens romaner i vekslende grad, men det sker næsten som en efterterralisering i allersidste øjeblik: som et forklarelsens lys. Her er masser af stof at arbejde videre med. Og lur mig, om det ikke også holder vand for den del af Svend Åge Madsens forfatterskab, der ikke er med i denne disputats. Måske ikke nødvendigvis lige den konkrete bestemmelse indeholdt i den enkelte dimension, men i hvert fald principielt.

Efterskrift – for egen regning

Så nu venter vi på efterfølgeren. Der er stadig masser af vinkler at gribe forfatterskabet an fra. Vi får jo – som nævnt – en masse gode eksempler på, hvilke pointeringer, der ændrer sig undervejs i forfatterskabet, og hvilke elementer, der indgår i dets metamorfose – f.eks. læserrettetheden med en mere realistisk orientering fra de første til de sidste faser. Men det er ikke præcist nok. Jeg

mener delvis det skyldes, at der som nævnt mangler sproglige, stilistiske analyser. En væsentligere årsag er, at der ikke arbejdes grundigt nok med, hvad 'det realistiske element' (f.eks. s. 486) dækker, dvs. hvad 'realistisk' egentlig betyder: Er det virkelighedsmimetisk på diskursens niveau (f.eks. idealistisk sprog-virkelighedsspejling), er det læseridentifikatorisk på udsigelsesniveauet, f.eks. i forhold til læserens virkelighedsforestillinger og kulturelle koder (receptionsæstetisk), eller er det kultursociologisk i forhold til samfundsdebatten?

Jeg ser alle tre dele hos Anker Gemzøe, men de teoretiske implikationer virker ikke reflekterede. Derfor fanger Anker Gemzøe heller ikke den pointe, der kan ligge i, at Svend Åge Madsen faktisk stadig kan være litteraturhistorisk radikal og samtidig blive mere realistisk. Eller rettere sagt, den pointe der er i forhold til den postmoderne litteratur: At den parodierer, sammenstiller, fantaserer osv. uden at bekymre sig om sin epistemologiske status (ideologisk som bærer af betydning).

Herved vil man faktisk også kunne forklare Svend Åge Madsens vending mod det episke, fortællingen, og samtidig hans moralsk-etiske orientering: Hvor denne før lå udenfor det diskursive, i udsigelsen, som et problematiserende – negativt – opgør med det traditionelle værdiunivers, f.eks. fortællingens metafysik, ofte metafiktionelt tematiseret i eller ved hjælp af diskursen, ligger den nu i teksten som et fulgyldigt udsagn på linie med alle andre, inkluderet i det fortalte – det står der bare. Teksten, dvs. fortællingen, er sit eget hermetiske univers, fiktivt og selvgyldigt. Den har fået ontologisk status. I dag er det såle-

des mere et spørgsmål om, hvordan det univers indrettes, eller hvad der konstituerer det, frem for tidligere, hvor det var et spørgsmål om, hvordan det skulle forstås, epistemologisk (se f.eks. Brian McHale: *Postmodernist Fiction*, New York 1987). Dermed bliver det klarere, at Svend Åge Madsen stadig kan forfægte synsvinkel- og attituderelativismen, den sprogsplisorienterede virkelighed, være anti-metafysisk og dekonstruerende og samtidig benytte gamle litterære skabeloner (fortællingen), forfægte kærlighedsforestillingen, naturen, de suveræne livsyttringer, udvise politisk korrekthed mv. Pointen er, at Svend Åge Madsens forfatterskab flytter fokus fra en opfattelse af teksten som mimetisk i forhold til virkelighed og ideologi (eller kritik heraf: ideologikritik) til en opfattelse, hvor teksten indforstået spiller på læserens bevidsthed om dens fiktionaleitet (dekonstruktiv læsepraksis).

Det er alt dette Anker Gemzøe ikke følger til dørs i forhold til det stilistiske og relationen mellem sprog og virkelighed (realismebegrebet), fordi han konsekvent undgår at deltage i postmodernismediskussionen. I og for sig et sympatisk træk, fordi denne diskussion, specielt i 80'erne var meget modepræget og sløret af upræcis og diffus begrebsdannelse, og som det i sig selv kan tage megen tid at orientere sig i og kræve megen plads at fremstille nogenlunde klart. En anden grund kan være, at Anker Gemzøe faktisk ikke beskæftiger sig med de romaner, hvor denne problematik bliver uomgængelig – med *At fortælle menneskene* og *Syv aldres galskab* som de vigtigste. Men det kan jo nå at komme endnu...

Ib Johansen

På sporet af en flerstemmig poetik

Henk van der Liet: *Kontrapunkter. En studie i Poul Vads skønlitterære forfatterskab*, Odense 1997 (Odense Universitetsforlag).

Inden for de sidste femogtyve-tredive år har den sovjetiske/russiske litteraturforsker Mikhail Bakhtins arbejder spillet en stigende rolle i den vestlige verden; gennembruddet for Bakhtin – og mere specielt for hans karnevals-teori og hans synspunkter omkring det dialogiske og den polyfone roman – var især knyttet til de kulturelle brydninger der fandt sted i Frankrig i slutningen af tresserne, hvor i dette tilfælde Tel Quel-gruppens teoretiske bestræbelser og (i videre forstand) de akademiske stridigheder imellem traditionallister på den ene side og forskellige afarter af strukturalismen og poststrukturalismen på den anden satte den forsknings- og kulturpolitiske dagsorden (jf. også studenteroprørets motto: *fantasien til magten*). I Skandinavien var der forholdsvis tidligt, d.v.s. allerede i halvfjerdserne, en vis interesse for Bakhtins kritiske forfatterskab; i Danmark manifesterede den sig f.eks. hos Anker Gemzøe og Peter Madsen, i Norge hos Kjartan Fløgstad (jf. f.eks. sidstnævntes *Tordenvejen. Kunst og karneval. Essays om populærkunst & kulturindustri*, Modtryk, 1982). På den anden side kan man ikke sige, at disse teoretiske bestræbelser spillede nogen dominerende rolle i det akademiske liv. I firserne og (især) i halvfemserne er Bakhtins